

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לזכרו של יצחק אבינרי ז"ל

בכ"ז באלול תשל"ז הלך לעולמו ר' יצחק אבינרי בשנת ע"ז לחייו. עם הסתלקותו אבד לה ללשון העברית אחד מנאמניה ומחכמיה הדגולים, שפל חייו היו קודש לשמירת חיותה וטהרתה.

למעלה מיובל שנים, מאז עלייתו השנייה לארץ בשנת תרפ"ו ועד יומו האחרון, ניצב אבינרי "בשער פת רבים" — ב"פינות הלשון" השבועיות בעיתונות, במאמריו ב"לשוננו" וב"לשוננו לעם" ובבימות רבות אחרות, בהרצאותיו ובשיחותיו ביישובים שונים ברחבי הארץ — כמדריך ומורה-הוראה בהלכות לשון, ועתים אף כמצליף וכמוכיח על כל עיוות ושיבוש שגילה בדיבור, בעיתונות, במילונות או בספרות.

ועם זאת לא מש כל ימיו מאוהלה של תורה, הגה וחקר בנבכי הלשון העברית, דלה מגנוזיה אוצרות — חיפה את הרבים

1. עלייתו הראשונה לארץ הייתה בראשית תרע"ד: בגיל י"ד שנים נשלח על-ידי אביו הרב משה רבילסקי מן העיר פליסקוב פלך קיוב ברוסיה ללמוד בגימנסיה "הרצליה" בתל-אביב. בימי פגרת הקיץ נסע לבקר את משפחתו, וביןתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה ונבצר ממנו לשוב לארץ. רק מקץ י"ב שנים, לאחר שנות נדודים במקומות תורה והשפלה בדרום רוסיה ובאוניברסיטאות במערב אירופה, עלה בשנית בשנת תרפ"ו עם בית הוריו והשתקע בארץ.

ביצירות מחקר ועיון, המשמשות עד היום ספרי יסוד לחוקר, לבלשן ולכל חובב לשון.

בשלושה אפיקים עיקריים התנהלה פעולתו הלשונית של יצחק אבינרי, ובכולם הייתה תרומתו רבה:

א. באפיק תקנת הלשון, היינו עקירת שיבושים ועיוותים ובידורי שימושים נכונים ורצויים. כאן נודע אבינרי כלוחם קנאי, שאינו יודע פשרות, שעורר את שוט לשונו על כול שראה כעיוות וכסטייה מרוח הלשון — במונח, או בצרף מלים, או במבנה משפט. והפול — ללא משוא פנים לגדולים ולבני סמכא. בייחוד הרבה לקרוא תגר נגד ההשפעות הזרות בלשון, נגד האנגליציזמים ושאר ה"איזמים", שראה בהם ספנה חמורה לעתיד לשוננו. ואף אם לא כל תיקונו נתקבלו והם נשארו בחזקת "דעת יחיד", הרי תמיד עוררו עניין רב בין אנשי הלשון, והויכוחים בעד ונגד היו גורם מפרה ומחזיק ברכה לתקנת הלשון.

ב. באפיק הרחבת הלשון והעשרתה על-ידי החייאת מלים עתיקות וחידושי מלים. ניתן לומר בלא שמץ של הגזמה, כי מאז אליעזר בן-יהודה ואיתמר בן-אב"י לא היה עוד בלשן כיצחק אבינרי, שהגדיל לעשות בתחום זה של הרחבת הלשון. האהבה לגילוי מלים נדירות ובלתי-ידועות, הגנוזות במקורותינו העתיקים — אהבת נעוריו הייתה, כעדויותו בהקדמתו לספרו "גנוזים מגולים". במשך כל ימי חייו לא פסק מלדלות מאוצרות מקורותינו מלים ומושגים ולרשם במחברות לפניו. משנתברר לו ברבות הימים, עד מה זקוקה לשוננו המתחיה למונחים ולמלים חדשים, לא אץ להיסחף בזרם

החדשנות, אלא לאחר שטרח ובדק ושקל, אם אין במקורותינו מלים, שניתן להחיותן, אם ע"י הרחבת משמעהן, ואם ע"י מתן משמע חדש נאות להן. וכך עלה בידו להעשיר את הלשון במאות של מלים עתיקות, שרבות מהן נתקבלו והתערו בלשון. ועם זאת שיש על כל חידוש נאה שנתחדש בלשון, בין אם נוצר על ידי בני סמכא, כגון ועד הלשון העברית, ולאחר מכן האקדמיה ללשון העברית, או אם בא לעולם מפיו או מעטו של סופר או עיתונאי, ואפילו נפלט מפי עוללים ויונקים, שאת חושם הלשוני הטבעי אהב והעריך ביותר. "בהנאה ובקורת רוח הייתי מבליט כל צעד חיובי שבהתפתחות הלשון, בין שהיה זה ביטוי עממי כשר, שלשון נלחמו בו המדקדקים, בין שהייתה כאן התרחבות משמעות ברוח הלשון. . . או חידושים טובים ונחוצים, תחיית הישן, השפעה ברוכה של הארמית" (מתוך הקדמתו ל"יד הלשון").

בספרו הקטן "כפוישי העברית בדורנו" שהוציאו בשנת תש"ו ("ספריית הפועלים") סקר בהרחבה ובהנאה את תהליכי התפתחות הלשון, ודבריו שם הם שיר הלל לעברית המתחיה ומתרחבת, ובשמחתו כי רבה על כך לא חשש מלהכשיר כמה וכמה חידושים טבעיים ואף חידושי הילדים, שרבים מחידושיהם החינניים לא ראה פטעיות כלל, אלא כהתפתחות טבעית של הלשון, שמצא בה אף סימוכין להם. לא ייפלא אפוא, כי גם אבינרי עצמו לא ראה עצמו בן חורין מלחדש חידושי מלים. עשרות ומאות של חידושים וצירופי מלים חידש אבינרי, ורבים מהם התאזרחו בלשון ושובצו במילונים החדשים, והם מגופי אוצר המלים של לשוננו החיה.

מי יזכור וידע היום, כי מלים כה שגורות, כגון אישום, בלבול, פנאום, חיסול, חסלני, פיים, פיום, דיוקנר, קאף, חמקן, טחרנות, טרטר, ייצור, מבדקה, מדגה, מיוצר, מזערי, ממתקיה, מרשם, נבדלות, ערמוניות, רפז, תוצר, תפוז, תשקיף, וצירופים כגון מדי-במה, מתי-שהוא, רב-מכר ועוד — מי יזכור, כי כל אלה מלבד ומעטו הם?

אכן, התמזגו באישיותו היוצרת של אבינרי שני פנים, מנוגדים לכאורה זה לזה, אך ממקור אחד הם יונקים — מאהבת הלשון ומדאגה לטהרתה ולחיותה. מן המחמירים שבבית ש מאי היה, בבואו להתריע נגד שיבושים ועיוותים ונגד משבשיהם, אך מן המקילים שבבית הילל היה לגבי חידושים, שראה בהם צורך והכרח ללשון החיה, לגיוון דיוקיה וניסוחיה. את רובי תורתו פתחום תקנת הלשון והרחבתה במשך יובל שנים פינס אבינרי בספרו הגדול "יד הלשון" (הוצ' "יזרעאל", תשכ"ד), שהוא עד היום המדריך המלא והמקיף ביותר בהלכות הלשון ושימושיה.

ג. האפיק השלישי בפעולתו הפלשנית של אבינרי, "ומן השלושה הכי נכבד", הוא ב ח ק ר הלשון ודקדוקה. את פרי יבולו המחקרי רב השנים השאיר לנו בשני מפעליו הגדולים — ה"היכלות".

האחד — "היכל רשי", אשר על עריכתו שקד למעלה מעשרים וחמש שנה. ארבעה פרכים של ה"היכל" הוציא עד כה בכוחות עצמו, והחמישי עודנו מצפה לגאולה. הרי זה מפעל לקסיקוגרפי רב-איכות ורב-פמות, שבו פינס המחבר את כל חידושיו, צירופיו, פירושיו, פתגמיו, דיוקי לשונו, סגנונו

ומקורותיו של גדול פרשני ישראל. למעשה מקיף "היכל רש"י" הרבה יותר מן הנ"ל, שכן אגב דיון ועיון בלשונו של רש"י ערך המחבר סיורים נרחבים בכל רחבי ספרות המקרא, התלמודים והפרשנות, והם מקור לא אכזב של חכמה ודעת לכל חוקר לשוננו.

ושני לו — "היכל המשקלים" ובו רשימות מקיפות של כל השמות השורשיים בלשון העברית מימי המקרא ועד היום (הוצ' "יזרעאל", תשל"ו). אף זה אוצר בלום של דיוקי לשון ושורה של מונוגרפיות מקיפות על התפתחות המשקלים השונים, מידת פוריותם והסתעפויותיהם בלשונו. "היכל" זה, שאינו אלא כרך ראשון של אוצר המשקלים השלם, זכה בדין בפרס האקדמיה ללשון העברית.

שני "היכלים" אלה, נוסף על חיבוריו הרבים האחרים, שלא ניתן להזכירם כאן מקוצר היריעה, ופעולתו הלשונית הכללית, ביצרו לו ליצחק אבינרי מקום פבוד בין חוקרי הלשון בימינו, בונה ומרחיבה.